
ГУРЄЄВА Л.В.,
викладач, кафедра англійської
мови технічного спрямування №1,
факультет лінгвістики,
НТУУ «КПІ»,
м. Київ, Україна

КОНТРОЛЬ СФОРМОВАНОСТІ РЕЦЕПТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ГАЛУЗІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

У статті розглядаються питання контролю сформованості англомовних рецептивних компетентностей у студентів ВНЗ у галузі науково-технічного перекладу. Автор досліджує особливості тестових завдань як засобу контролю сформованості рецептивних видів діяльності студентів у галузі науково-технічного перекладу на основі аналізу наукових джерел з методики викладання іноземних мов.

Ключові слова: англомовні рецептивні компетентності, контроль сформованості, науково-технічний переклад.

В статье рассматриваются вопросы контроля сформированности англоязычных рецептивных компетенций у студентов вузов в сфере научно-технического перевода. Автор исследует особенности тестовых заданий как средство контроля сформированности рецептивных видов деятельности студентов в сфере научно-технического перевода на основе анализа научных источников по методике преподавания иностранных языков.

Ключевые слова: англоязычные рецептивные компетентности, контроль сформированности, научно-технический перевод.

This paper deals with language testing and test design to control and assess the obtained receptive competence of the students involved in scientific and technical translation. Testing becomes an integral part of teaching as it provides significant information regarding the growth and achievement of learner's difficulties and styles of learning. The purpose of scientific and technical translation activities is not to train professional translators, but to help learners acquire and

strengthen their knowledge in the English language. The investigation of connections between the receptive skills required for scientific and technical translation and their control found its theoretical and experimental foundation. The ability to translate scientific and technical information requires the formation of receptive skills (listening and reading) in the first place. Therefore, the receptive skills control plays a key role in learning English.

Key words: *English-speaking receptive competence, control of formation, scientific and technical translation.*

Останнім часом великий інтерес викликають питання, пов'язані з навчанням перекладу як виду мовленнєвої діяльності та підготовкою перекладачів. Під словом перекладач ми маємо на увазі студента, аспіранта, інженера та будь-яку іншу особу, яка стикається з необхідністю перекладу технічних текстів. Головною метою навчання іноземної мови у ВНЗ є розвиток у студентів здатності обмінюватися інформацією в професійній сфері діяльності. Формування професійної компетенції з іноземної мови базується на вміннях говорити, читати, писати, та сприймати на слух. Уміння перекладати є складним похідним вищезазначених умінь. Уміння складаються на ґрунті навичок, які у свою чергу формують продуктивні (говоріння і письмо) та рецептивні (аудіювання і читання) мовленнєві компетентності. У сучасних умовах розповсюдження великої кількості науково-технічної інформації іноземною мовою, яку отримують студенти ВНЗ, слід зазначити важливу роль формування в першу чергу рецептивних компетентностей, адже саме вони допомагають студентам навчитись сприймати англomовне усне та писемне мовлення адекватно до ситуацій на-

укового та професійно орієнтованого спілкування.

В основі як читання, так і аудіювання лежить загальна модель сприйняття мовного твору. При сприйнятті відбувається безперервне співставлення вхідних сигналів з тими моделями та зразками, які знаходяться в нашій пам'яті [1, с. 186]. У процесі сприйняття мови функціонує механізм внутрішнього промовляння. Чим повільніше здійснюється внутрішнє промовляння, тим більш уповільненим є розкодування смислів при аудіюванні, майже до повної зупинки. З іншого боку читання, що передбачає як внутрішнє, так і зовнішнє промовляння, забезпечує певну автоматизацію процесів при сприйнятті. При читанні включаються такі мовні механізми, як продукування тексту за допомогою внутрішнього мовлення з паралельним візуальним сприйняттям його з письмового носія. При аудіюванні мовного твору на першому плані знаходиться такий мовний механізм, як сприйняття, в той час, як мовні механізми, пов'язані із зовнішньою промовою заміщуються, як правило, мовними механізмами внутрішнього мовлення. Кореляція «форма-значення» має місце і при читанні і при аудіюванні, з тією лише різницею,

що при читанні форма - графічна, а при аудіюванні – акустична. Читання та аудіювання розглядаються в якості одного із способів сприйняття, отримання інформації, який реалізується візуально з опорою на текст та на слух. Тому з навчально-методичної точки зору читання та аудіювання у навчальному процесі, як правило, розглядається як першочерговий спосіб отримання інформації для вирішення різних комунікативних завдань, в тому числі і завдань забезпечення міжмовної комунікації в деяких видах перекладу. У суспільстві формується соціальне замовлення на підготовку висококваліфікованих фахівців, які можуть працювати з англійською науково-технічною літературою, та підвищуються вимоги до якості контролю у вітчизняних ВНЗ.

Розглядаючи роль тестового контролю у навчанні іноземних мов у ВНЗ у цьому аспекті, можна визначити принаймні основні проблеми, розв'язати які можна за допомогою ефективної реалізації контролю сформованості навичок і вмій у практиці навчання.

Тестовий контроль у навчанні іноземних мов в освітніх закладах розвинутих країн вже давно посідає головне місце і є основним інструментом визначення рівня сформованості мовних компетентностей студентів у процесі оволодіння іноземною мовою.

Контроль у процесі формування мовних компетентностей розглядається не тільки як діагностика результатів навчання, але, головним чином, як засіб навчання, що становить один із компонентів практики. Тому доречно називати його «навчальним» контролем. Враховуючи важливість контролю в навчальному процесі, це питання потребує більш глибокого аналізу.

Наразі, навчання іноземної мови потребує від студентів оволодіння ко-

мунікативними компетентностями, які допомагають реалізувати знання, уміння, навички для вирішення певних комунікативних завдань у поширених життєвих ситуаціях.

Комунікативний підхід зумовлює вибір мовного та мовленнєвого матеріалу, особливості навчальних методів, прийомів та вправ. На особливу увагу заслуговує питання лексичного матеріалу, особливістю якого у науково-технічному перекладі є надзвичайно велика кількість термінологічної лексики, в тому числі і спеціальних термінів. Відтак, важливого значення набуває проблема відбору навчального матеріалу, [2, с. 170]. Це повною мірою стосується і відбору матеріалу для тестових завдань.

У процесі навчання науково-технічного перекладу важливо звертати увагу на те, щоб тестові завдання були якомога більш реалістичними, щоб людина, яка навчається, відчувала тісний зв'язок між роботою над тестом і роботою у реальній ситуації в обраній предметній області. Якщо тестові завдання відірвані від ситуацій, в яких майбутні перекладачі будуть використовувати набуті компетентності, результати не будуть відображати здатність виконувати переклад на практиці [3, с. 96]. Таким чином, необхідно, щоб цільова ситуація, в якій може опинитись майбутній перекладач, була точно змодельована, і щоб тестові завдання відображали таку ситуацію якомога чіткіше.

Розрізняють чотири види мовленнєвої діяльності, які можна розділити на дві групи: рецептивні – аудіювання і читання, та продуктивні – говоріння і письмо. Як вже зазначалося раніше, уміння перекладати є складним похідним вищезазначених умій. Оскільки в сучасних умовах велика кількість науково-технічної інформації розпо-

всюджується іноземною мовою, і, відповідно, постає питання важливості науково-технічного перекладу, варто зазначити роль формування в першу чергу рецептивних компетентностей (аудіювання та читання), адже саме вони допомагають студентам навчитись сприймати англomовне усне та писемне мовлення адекватно до ситуацій наукового та професійно орієнтованого спілкування.

Аудіювання є одним з основних засобів навчання іноземної мови. С.Ю. Ніколаєва визначає компетентність в аудіюванні як здатність слухати автентичні тексти різних жанрів і видів із різним рівнем розуміння змісту в умовах прямого й опосередкованого спілкування. Складовими компетентності в аудіюванні є вміння, навички, знання та комунікативні здібності [4, с. 280]. Шляхом аудіювання відбувається засвоєння лексичного складу мови й її граматичної структури. Невід'ємність аудіювання як складової частини підготовки студентів у галузі науково-технічного перекладу передбачає необхідність контролю рівня сформованості відповідних умінь [5, с. 167].

Підготовка до аудіювання залежить від типу завдання: якщо це аудіювання з зрозумінням основного смислу, не має необхідності розуміти кожне слово, а треба зафіксувати послідовність подій. Якщо слухачам необхідно зафіксувати певні деталі, використовується другий тип слухання, екстенсивне аудіювання. Для того, щоб слухачі могли чітко зрозуміти зміст екстенсивного аудіювання, викладач може допомогти студентам передбачити загальний зміст тексту для аудіювання, детально розглянути назву і тему; пояснити значення декількох найскладніших слів з тексту; допомогти слухачам зрозуміти зміст без точного знання перекладу незнайомої лекси-

ки; навчити робити припущення про значення деяких слів, тощо. [6].

Читання іноземною мовою як комунікативне вміння та засіб спілкування є важливим видом мовленнєвої діяльності й розповсюдженим способом іншомовної комунікації, яким студенти ВНЗ мають оволодіти відповідно до вимог Державного стандарту з іноземних мов. Історично читання з'явилося після виникнення усного мовлення, але на його основі, та залишилося важливим засобом спілкування й пізнання. Досвід людства, накопичений у різноманітних сферах діяльності, передається завдяки читанню, що робить доступною будь-яку інформацію.

Для контролю сформованості рецептивних умінь у читанні та аудіюванні з метою отримання науково-технічної інформації можна виділити дві групи об'єктів. Перша група пов'язана з результатом читання або аудіювання, тобто об'єктом контролю можна вважати розуміння прочитаного або прослуханого тексту. Інша група пов'язана з процесом становлення і функціонування рецептивних мовленнєвих умінь. З огляду на схожість психологічного механізму рецептивних видів мовленнєвої діяльності, для контролю прочитаного або прослуханого тексту можуть бути використані подібні прийоми контролю, що повторюють собою прийоми навчання.

Р. Ладо, засновник тестового контролю, пропонує дотримуватись таких вимог до матеріалу: контекст має бути достатнім для розуміння змісту, не ширшим; потрібно уникати контекстів, які відвертають увагу від основного змісту, що може привести до різного розуміння; розмір контексту повинен бути мінімальним, оскільки у великому контексті перевіряється також пам'ять слухача, що приведе до зміни картини розуміння. З іншо-

го боку контекст має бути доступним, щоб вживання елемента, що перевіряється, було природним; зміст контексту не повинен вимагати від слухача спеціальних знань; у завданні не повинно бути ніяких труднощів крім тих, що відносяться до елемента, що перевіряється. Мова диктора повинна бути чіткою, щоб не було потреби в повторенні.

Критерії та об'єкти контролю сформованості англійських рецептивних компетентностей повністю ідентичні об'єктам засвоєння в кожен даний момент, а методом контролю можна вважати будь-яку вправу. Тобто, система контролю має бути тісно пов'язана із системою вправ і бути компонентом цієї системи.

Згідно з такою системою процес контролю та процес навчання відбуваються одночасно. Також необхідно підкреслити важливість поєднання усної та письмової форм контролю, оскільки такий комбінований контроль дає найбільш об'єктивні результати перевірки.

Розуміючи під контролем спосіб навчання, що є невід'ємним компонентом практики, його результати необхідно ретельно враховувати і використовувати у навчальному процесі. У результаті контролю у процесі навчання легко визначити недоробки, які можна виявити, проаналізувавши допущені студентами помилки. Ці помилки слід ретельно вивчати, щоб визначити їх природу, причини, стійкість і типовість [7, с. 49].

В.С. Ходирев [7, с. 47] зазначає, що завдяки помилкам можна виявити, яка сфера відпрацьована незадовільно і на що потрібно звернути увагу в подальшій навчальній роботі. Причина помилки показує, що конкретно потрібно усунути, щоб подібної помилки не повторювалося. Типовість помилки

показує, чи потрібно працювати з її усунення з усією групою, з частиною групи або з окремими студентами. Стійкість помилки попереджає викладача про те, що попередніх заходів недостатньо і необхідна більш серйозна робота з усунення даної помилки.

Після аналізу помилок, варто організувати роботу над їх виправленням. Проте, вправи для усунення помилок майже ніколи не включаються до системи тестів. Отже, важливо також додавати в загальну систему вправ тести, які б допомагали визначити матеріал, що треба доопрацювати. Такі вправи повинні, за можливістю, проводитися вдома з подальшим контролем в аудиторії або із застосуванням засобів дистанційного навчання. Вправи для усунення помилок повинні бути ретельно розроблені та пояснені, щоб студенти могли виконувати їх, користуючись різними прийомами самоконтролю.

Для визначення рівня сформованості знань та умінь студентів, що займаються науково-технічним переключенням, необхідно спроектувати банк ефективних тестових завдань.

Розробник тесту синтезує всі вимоги, які висуваються до тесту, відбирає матеріал та проводить його експертизу, визначає тестовий формат залежно від умов та цілей тестування. Для успішного проведення, власне, тестування, діяльність адміністратора тесту має важливе значення. Дотримання певної процедури тестування є необхідним етапом успішної реалізації тестового контролю. Якщо тестування проводиться некоректно, зростає небезпека отримання неточних результатів, оскільки тест не вимірює те, що мав би виміряти [8, с. 2].

Перевірку розуміння аудіотексту та письмового тексту варто здійснювати за допомогою тестів. Тест визначають як завдання стандартної форми,

виконання якого дозволяє встановити рівень і наявність певних знань, навичок та вмінь за допомогою спеціальної шкали результатів [9, с. 340].

Як зазначає Г.А. Чередниченко, адміністратор тесту відповідає за забезпечення коректної процедури тестування, щоб тестовані мали змогу успішно виконати тест. Діяльність екзаменатора реалізується у процесі оцінювання відповідей тих, хто тестується. Екзаменатором вважають особу, яка несе відповідальність за коректність суджень щодо оцінки відповіді тестованого. Коректне здійснення екзаменатором своєї діяльності зумовлює успішність усієї процедури. Від того, наскільки правильно екзаменатор оцінює відповіді тестованих, залежить ефективність тестування в цілому і достовірність отриманих результатів [8, с. 7].

Успішна реалізація викладачем функцій розробника тесту, адміністратора та екзаменатора допомагає досягти основної мети тестового контролю, яка полягає у забезпеченні високоефективного керування процесом навчання шляхом швидкого отримання вірних даних щодо рівня навчальних досягнень студентів у процесі оволодіння іноземною мовою згідно з вимогами державної програми.

Однак, не завжди необхідно дотримуватися всіх професійних вимог до створення тестів. У педагогічній діяльності потрібні тести, що не передбачають глибокої стандартизації. Наприклад, для проведення поточного контролю. Такі «нестандартизовані» тести може створювати кожен викладач.

Тести, як правило, не можуть включити всі мовні одиниці, оволодіння якими передбачає програма (навчальна програма, підручник), тому важливим для створення банку тестових завдань є питання відбору лексично-

го матеріалу. Придатність за змістом передбачає цілеспрямований відбір мовного матеріалу. В основі цього відбору повинна бути важливість різних одиниць для того виду і рівня мовної комунікації, який є проміжною або кінцевою метою навчання мови. Придатність за змістом має на увазі певну залежність між ступенем володіння студентом певним мовним матеріалом і характером тестових завдань до нього [10, с. 59-60].

Ще один чинник, що забезпечує відповідність тесту за змістом, полягає у врахуванні тієї навчальної мовленнєвої діяльності, яку учні виконували під час оволодіння певним мовним матеріалом. Ця вимога є прийнятною до застосування більше до неформальних тестів поточного контролю, ніж до стандартизованих тестів підсумкового контролю. Так, наприклад, було б неправильним після ознайомлювального читання проводити тест, що враховує майже всю інформацію тексту, тобто текст фактично на навчаюче читання [10, с. 59-60].

Розробник тесту повинен підготувати самі завдання для тестування, а також інструкції щодо порядку виконання та фіксації відповіді. Також до розробленого тестового завдання складаються правильні варіанти, ключі відповідей. Далі розроблені тестові завдання виконуються самим розробником та його колегами або випробуються на подібному до тестованих контингенті студентів. Це робиться з метою знаходження непередбачених під час розробки труднощів тестового завдання та визначення правильності відповідей. Після такого випробування до тестових завдань вносяться відповідні корективи.

Банк тестових завдань необхідно створювати, керуючись принципами організації тестового контролю. Ефек-

тивність тестування значною мірою залежить від якості тесту, яка насамперед визначається його придатністю. Придатність тесту, у свою чергу, передбачає його надійність, валідність конструкту, диференційну здатність, автентичність, інтерактивність, практичність, економічність та вплив [4, с. 161].

Систематичне тестування допомагає підвищити активність і увагу студентів, їх відповідальність під час виконання навчальних завдань; можливості використання банку тестових завдань для того, щоб забезпечити оптимізацію навчального процесу як ефективного способу покращення навчальної діяльності цілої групи студентів дуже широкі; тестовий контроль знань допомагає викладачам організувати процес контролю знань, умінь і навичок студентів, а також збільшити інформативність та об'єктивність оцінки.

Дослідження особливостей тестового контролю рецептивних видів мовленнєвої діяльності студентів у галузі науково-технічного перекладу дозволяє зробити наступні висновки.

Тест є одним із найбільш ефективних методів контролю формування усіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, письма та говоріння). Основні функції тестування - оцінювальна та прогнозуюча. Переклад є складним похідним умінням, що базується на вищезазначених видах мовленнєвої діяльності.

Науково-технічний переклад вимагає формування в першу чергу рецептивних компетентностей, оскільки вони допомагають студентам навчитись сприймати англomовне усне та писемне мовлення адекватно до ситуацій наукового та професійно орієнтованого спілкування.

Між формуванням компетентнос-

тей та навчаючим контролем важко провести чітку межу, оскільки вони взаємопов'язані, проводяться на одному й тому ж матеріалі, у рамках одних й тих же тем. Критерії та об'єкти контролю сформованості англomовних рецептивних компетентностей є повністю ідентичними об'єктам за-своєння в кожен даний момент, а методом контролю можна вважати будь-яку вправу.

Мета тестового контролю полягає у забезпеченні високоефективного керування навчальним процесом за допомогою швидкого отримання вірних даних відносно рівня навчальних досягнень під час оволодіння студентами іноземною мовою згідно з вимогами державної програми.

Тестові завдання з перевірки сформованості рецептивних видів мовленнєвої діяльності дозволяють викладачеві швидко отримати оптимальну інформацію про рівень навчальних досягнень студентів. Окрім того, тестування знань з читання та аудіювання дозволяє організувати ефективну систему контролю, оскільки тестові завдання розробляються з відповідним інструктажем, враховують індивідуальні та вікові особливості студентів. Тести перевірки знань з читання та аудіювання варіюються за видами, а тому викладач має змогу обрати той вид тесту, який якомога більше відповідає меті заняття.

Вміння перекладати науково-технічну інформацію ґрунтується на базі усіх видів мовленнєвої діяльності, але у першу чергу вимагає сформованості рецептивних компетентностей (аудіювання та читання), тому навчаючий контроль сформованості відповідних компетентностей відіграє ключову роль у процесі навчання іноземної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Angelelli, Claudia V. and Holly E. Jacobson (eds). (2009) *Testing and assessment in Translation and Interpreting Studies. A call for dialogue between research and practice* Amsterdam: John Benjamins. - 386 pp.
2. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності: Підручник для студ. вищ. заклад. освіти за спеціальністю "Переклад" / Л.М.Черноватий. – Вінниця: Нова Книга, 2013. – 376с.
3. Bachman, Lyle and Palmer, Adrian. 1996. *Language Testing in Practice*. Oxford: Oxford University Press – p. 304
4. Ніколаєва С.Ю. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. лінгв. ун-тів і фак. ін. мов вищ. навч. закладів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін./ під загальн. ред. С.Ю.Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.
5. Панченко В. В. Особливості тестової перевірки рівня сформованості вмінь аудіювання / В. В. Панченко // Викладання мов у вищ. навч. закл. освіти на сучас. етапі. Міжпредмет. зв'язки. – 2010. – Вип. 16. – С. 167-173.
6. Комунікативні методи та матеріали для викладання англійської мови: методичний посібник / Перекл. і адапт. Л.В. Біркун. – Oxford University press, 1998. – 48 с.
7. Нелюбин Л. Л. Переводоведческая лингводидактика: Учебно-методическое пособие / Л.Л. Нелюбин, Е.Г. Князева. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Флинта: Наука, 2009. - 320 с.
8. Чередніченко Г. А. Тестування як основна форма контролю у процесі вивчення іноземних мов [Електронний ресурс] / Г.А. Чередніченко, Л. Ю. Шапран, Л.І. Куниця. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2028/1/4.pdf> (10.04.2016). – Назва з екрану.
9. Шукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь: более 2000 слов / А. Н. Шукин. – М.: Астрель: АСТ : Хранитель, 2007. – 746с.
10. Борисенко П. А. Основні вимоги до підготовки тестів у навчанні іноземних мов / П. А. Борисенко // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. 2007. – С. 58 - 61.

TRANSLITERATION OF RESOURCES:

1. Angelelli, Claudia V. and Holly E. Jacobson (eds). (2009) *Testing and assessment in Translation and Interpreting Studies. A call for dialogue between research and practice* Amsterdam: John Benjamins. 386 pp.
2. Chernovaty L.M. *Metodyka vykladannya perekladu yak spetsial'nosti: Pidruchnyk dlya stud. vyshch. zaklad. osvity za spetsial'nistyuu "Pereklad"* / L.M.Chernovaty. – Vynnytsya: Nova Knyha, 2013. – 376s.
3. Bachman, Lyle and Palmer, Adrian. 1996. *Language Testing in Practice*. Oxford: Oxford University Press – p. 304
4. Nikolayeva S.Yu. *Metodyka navchannya inozemnykh mov i kul'tur: teoriya i praktyka : pidruchnyk dlya stud. linhv. un-tiv i fak. in. mov vyshch. navch.*

- zakladiu / Bihych O.B., Borysko N.F., Borets'ka H.E. ta in./ pid zahal'n. red. S.Yu. Nikolayevoyi. – K. : Lenvit, 2013. – 590 s.*
5. *Panchenko V.V. Osoblyvosti testovoyi perevir. riv. sformov. vmin' audiyuvannya / V.V. Panchenko / Vykladannya mov u vyshch. navch. zakl. osvity na suchas. etapi. Mizhpredmet. zv'yazky. –2010.–Vyp.16.–S.167-173.*
  6. *Komunikatyvni metody ta materialy dlya vykladannya anhliys'koyi movy: metodychnyy posibnyk / Perekl. i adapt. L.V. Birkun. – Oxford University press, 1998. – 48 s.*
  7. *Nelyubyn L. L. Perevodovedcheskaya lynchvodydaktyka: Uchebno-metodycheskoe posobyе / L.L. Nelyubyn, E.H. Knyazeva. – 3-e yzd., pererab. y dop. – M.:Flynta:Nauka, 2009. – 320 s.*
  8. *Cherednichenko H.A. Testuvannya yak osnovna forma kontrolyu u protsesi vyvchennya inozemnykh mov [Elektronnyy resurs]/H.A. Cherednichenko, L.Yu. Shapran, L.I. Kunytsya. – Rezhym dostupu: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2028/1/4.pdf> (10.04.2016).*
  9. *Shchukyn A. N. Lynchvodydaktycheskiy entsyklopedycheskiy slovar': bolee 2000 slov / A. N. Shchukyn. – M.: Astrel': AST : Khranytel', 2007.–746s.*
  10. *Borysenko P. A. Osnovni vymohy do pidhotovky testiv u navchanni inozemnykh mov / P. A. Borysenko // Naukovyy visnyk Volyns'koho derzhavnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky. 2007. – S. 58 - 61.*